

TÜRKOLOJİ KONUŞMALARI

Strazburg Üniversitesi'nden Türkolog Sayın JOHANN STRAUSS
(Strasbourg Üniversitesi) ile Yapılan Röportaj *

Ali BÜYÜKASLAN**

Résumé

Cet interview fait à Strasbourg avec M. Johann Strauss se déroule autour de ses idées d'études turques. J. Strauss donne des cours sur l'histoire ottomane et la langue ottomane à l'université Strasbourg. En tant qu'un "turcologue allemand" en France, maîtrisant bien plusieurs langues orientales ainsi que l'ottoman, le persan, l'arabe, l'azerbaïdjanais, et que les autres langues occidentales, l'anglais, le bulgare, le français, l'allemand (langue maternelle) il est un vrai spécialiste dans le domaine des études turques.

Pendant que je travaillais quatre ans à Strasbourg, Cela m'a apporté beaucoup de chose de faire la connaissance avec lui. Les petits moments de pause de cours nous assuraient de grands moments de partager nos idées, nos expériences. Sa connaissance pour le monde turc et la culture turque m'envahit de tout côté et cette admiration me motivait à beaucoup travailler pour connaître la culture turque et la langue turque. Comme quelqu'un qui connaît bien la culture turque, M. Johann Strauss n'est pas qu'un spécialiste turc mais il a été un vrai ami pour moi.

Comme on verra au cours de l'interview, Johann Strauss connaissait bien İstanbul où il avait passé quelques ans pour ses travaux. Pendant son séjour à İstanbul, il a recueilli les cartes postales, représentant İstanbul et les autres villes ottomanes ainsi que Saraybosna, Kosova, Prizren, etc. Et il partage aujourd'hui cette collection avec ceux qui s'intéressent au sujet sous ce lien: <http://turcologie.u-strasbg.fr/centvillesottomanes.htm>

Interview avec M. Johann Strauss (Université de Strazbourg) sur la langue et l'histoire Turquie

Mots Clés

La Turcologie, Le Turc langue étrangère, L'enseignement du Turc en France, Le Turc et Strasbourg, Mme Erikan la Turcologue

Özet

Strazburg üniversitesi'nde Türkoloji bölümünde yapılan bu röportaj, Fransa'da Strazburg Üniversitesi'nde çalışan ve Türk dili ve tarihi üzerine çalışmalarıyla tanınan Alman Türkolog Johann Strauss ile yapılmıştır. Sayın Strauss, Türk dili, tarihi ve kültürüne ilişkin konularda düşüncelerini bizimle paylaşmıştır. Onun anlatıkları sadece bir Türkoloji bilim adamının düşünceleri değil aynı zamanda geniş bir Osmanlı coğrafyasını; diliyle, sanatıyla, kültürüyle tanıyan bir uzmanın fikirleridir.

Strazburg'ta kendisiyle aynı kürsüde çalıştığımız dört yıllık dönemde Osmanlı'ya, Cumhuriyet'e, Türk kültürüne, Türk diline ait birçok şeyi paylaştığımız Sayın Johann Strauss, son derece beyefendi bir insan olmanın

* Strazburg Üniversitesi'nde dört yıl süreyle birlikte çalışmaktan çok mutlu olduğum ve kendisiyle Türkçe olarak yaptığımız bu görüşme için, tüm içtenliğini bizimle paylaşan Sayın Johann Strauss'a teşekkür ediyorum. Görüşmedeki bütün ifadeler, Sayın Strauss'un tamamen kendisine aittir. *Türkçeye olan hâkimiyeti ile konuşma dilinin canlılığını görüşmemize ay-nen yansıtabilmek adına herhangi bir düzeltmeye (gerek dilbilgisi gerekse sentaks açısından) gidilmemiştir.*

** Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi. abaslan@yahoo.com

ötesinde Türk dünyasını diliyle, kültürüyle, tadıyla bilen, tanıyan; zaman zaman kendisiyle Hoca Nasrettin fıkraları üzerine konuştuğumuz bir dost oldu benim için.

Uzun zamandan beri oluşturmaya çalıştığı Osmanlı şehirleri kartpostalları koleksiyonunu Strazburg Üniversitesi Türkoloji bölümü sayfasında ilgilenenlerin hizmetine sunmuştur. Bu koleksiyona şu adresten ulaşılabilir: <http://turcologie.u-strasbg.fr/centvillesottomanes.htm>.

Onun birçok Doğu ve Batı diline olan hâkimiyeti insanı şaşkınlığa sürüklemekte, ayrıca Türkçe yaptığı esprilerle de zaman zaman Türkçeye olan hâkimiyetini tescil ettirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türkoloji, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Fransa'da Türkçe, Strazburg'da Türkçe Öğretimi, Türkolog

Strazburg Marc Bloch Üniversitesi öğretim üyelerinden Johann Strauss, Türkoloji bölümünde *Doğu Dilleri ve Kültürlerine Giriş, Türk Edebiyatı ve Türk Medeniyeti, Çağdaş Türk Medeniyeti ve Edebiyatı, Osmanlıca-Türkçe Dil, Edebiyat ve Medeniyet, Osmanlı ve Türkiye Çalışmaları, Türk Kültürü ve Osmanlılık, Türk Dilinin Tarihsel Gelişimi, Türkoloji Araştırma Yöntemleri* adlı dersleri vermektedir. Bu dersler içerikleri itibariyle görüleceği üzere gerek çağdaş Türk edebiyatı gerekse Osmanlı kültür, tarih ve dili üzerine yoğunlaşmaktadır.

Lisans, Master ve Doktora düzeyinde dersler veren Prof. Strauss ile Türkçe yapılan bu röportaj, konuyla ilgili gerek kendisinin tecrübelerinin aktarıldığı gerekse Türkoloji alanına ilişkin söyleyecek sözü, öğrenilecek bilgileri olanların ilgisini çekecektir, kanaatindeyiz.

Son derece saygılı ve öğrencileriyle her zaman belirli bir sempati seviyesini tutturmuş olan Sayın Strauss'un en önemli özelliği, röportajın akışı içerisinde de görüleceği üzere, birkaç dile hâkim olması, hâkim olduğu bu dillerde rahatlıkla iletişim kurabilmesidir. Kendisi bu özelliğinin dışa vurulmasını çok istemese de biz bunu gençler için motive edici, örnek teşkil edici olur düşüncesiyle burada özellikle belirtiyoruz.

Doğu dillerine olan aşinalığı ve Doğu edebiyatıyla olan yakınlığı, konuşmada da belirttiği gibi Farsça ve Arapçayı Osmanlıca'yı öğrenmek için öğrenmesinin sonucu oluşmuş, hazırladığı bilimsel çalışmalarda Arapça, Türkçe, Farsça, Osmanlıca arasındaki yakın ilişkiyi gerek dil gerekse edebî metinler düzeyinde incelemiş ve incelemeye devam etmektedir.

Oldukça zengin bir "*Osmanlı Şehirleri Fotoğraf Arşivi*"^{***} bulunan Sayın Strauss, Türkçeye olan hâkimiyetiyle, zaman zaman kişisel sohbetlerimizde bizi bulduğumuz ortamdan alıp tarihin sayfalarına götüren Osmanlıca manzum, mensur alıntılarıyla kendisiyle birlikte çalışmaktan son derece mutlu olduğum bir beyefendi, saygıdeğer bir ilim adamı olarak, gönül dünyamın derinliklerinde yerini almıştır.

TÜRKOLOG JOHANN STRAUSS İLE YAPILAN RÖPORTAJ*

Ali Büyükkaslan:

Merhaba Sayın Johann Strauss. Bu konuşma için size teşekkür ediyorum. Sizinle zaman zaman yaptığımız sohbetlerimizde bahsettiğiniz konulara ilişkin, Türkçeye, Türkiye'ye, Osmanlıya, Osmanlıcaya, Türk kültürü ve tarihine olan ilginizi bir kere daha dinlemek istiyorum. Söze şöyle başlamak istiyorum: Niçin Türkçe, Türkoloji?

^{***} Söz konusu bu fotoğraflar Marc Bloch Üniversitesi (2009 yılından itibaren Strazburg Üniversitesi) Türkoloji bölümü Web sayfasında yayına hazırlanmıştır. Muhtemelen bu görüşmenin okuyucuyla bulunduğu günlerde, tarihin canlı tanıkları olan bu fotoğraflar sitede görülebilecektir. Oldukça uzun bir çalışma sonucunda biriktirilen ve yanı sıra maddî yükü de göz ardı edilemeyecek bu arşiv için kendisine bir kere de buradan teşekkür etmeyi görev biliyorum. Bu fotoğrafların sitede yayınlanmak üzere hazırlanıp sunulmasında gösterdikleri gayret için de Sayın Musa Çimen ve Reha Yünlüel'e de ayrıca teşekkür ediyorum. İlgili sayfa için bağlantıya tıklayınız. <http://turcologie.u-strasbg.fr/centvillesottomanes.htm>

Johann Strauss:

Ben aslında Alman ve Fransız filolojisini okumuştum. Ondan sonra Türkçeyle uğraşmaya başladım. Aslında sadece merak vardı önceleri. O dönemde pek çok Türk işçileri gelmişti Almanya'ya. Onların dili beni ilgilendirdi. Yani, ne diyorlar bu insanlar? Bundan dolayı öğrenmeye başladım. Ama genellikle yabancı dilleri seviyorum. *Türk dili dünyanın en enteresan dillerinden biridir.* Bu özelliği çok önemlidir. Herhangi bir dil gibi değil. *Avrupa dillerine alışmış bir insan için yeni bir dünyanın keşfi gibidir Türkçe.*

Başka dilleri de öğrenmeye başladım. Diyebilirim ki epeyce dil öğrenmiştim. Zevk için ama sonunda fark ettim ki bu dil dünyasında Türkçe hep merkezdeydi. Çünkü Türkçenin rolü hem Güneydoğu Avrupa'da hem Asya'da, Orta Asya'da İslam dünyasında da son derece önemlidir. Mesela Balkanlar'da her dilde ister Romence olsun ister Bulgarca olsun pek çok Türkçe kelimeler hâlâ kullanılmaktadır.

Ali Büyükaslan:

Bir örnek verebilir misiniz?

Johann Strauss:

Mesela adlar. Arnavutluk'ta Komünizm döneminde hâkimlerin adları *Enver Hoca, Mehmet Şeyhu* ve *Üçüncü Müftiyu* idi. Bulgaristan'da, mesela Ermeniler arasında soyadlar çoğunlukla Türkçe. Mesela meşhur *Gülbenkiyan ailesi Gülbenk Türkçe. Allahverdiyan* adlı bir aile. Meşhur *Hünkarbeğendiyan*. Demek ki Türkçenin nüfuzu, Türk kültürünün nüfuzu çok derindi. Mesela yer adları. Belgrad'da 150 seneden bu yana Türk kalmadı ama mahallelerin adları hala Türkçe. *Dört yol* Sırpça'da *Dörtçol* veyahut Sırp beylerin oturduğu konakların adı *Topçide*. Hatta toponimlerde, antroponimlerde, yer ve kişi adlarında bu Osmanlı Türk mirası yaşıyor. Bu sadece Balkanlar için geçerli değil, Suriye ve Irak'ta da bunun gibi eserler var. Mesela Suriye'nin bir başkanı II. Dünya Savaşı'ndan sonra *Kuvvatlı* idi. Türkçe *Kuvvetli*'den geliyor. Bütün bunlar benim için çok enteresandı. Türkçenin yayılması beni çok ilgilendirdi. Zannedersem Avrupa'da yabancı diller üzerine etkisi olan diller az. *Ama Türkçenin hemen hemen her Avrupa dilinde tesiri vardır.* Ve birçok dillerde direkt bir etki vardır. İşte bu yüzden Türkçe ilgimi çekti.

Ben bazı dilleri Türkçeyi anlamak için öğrendim. Mesela Osmanlıcayı anlamak için Arapçayı, Farsçayı, Türkçeyi anlamak için öğrendim. Rumcayı da bilmek çok önemlidir. Türk dilinde pek çok Rumca unsurlar vardı. Mesleklerle ilgi balıkçılık, gemicilik gibi alanlarda Rumca kelimeler çoktur. Mesela *lodos* Rumcadan geliyor, balık isimlerinin hemen tamamı da Rumcadır: *lüfer* vs gibi. *Midye* mesela (*Midya, ıstakoz* gibi kelimelerin kökeni Rumcadır. Demek ki Türkçede sadece Arapça ve Farsça yabancı kelimeler denen unsurlar yok pek çok İtalyancadan, Rumcadan gelen kelimeler de vardır. Ama tabii İtalyancayı Türkçeyi daha iyi anlamak için öğrenmedim. (*Gülüyoruz.*)

Ali Büyükaslan:

Dille uğraşan herkesin bildiği bir konu var. Dillerin canlı birer varlık olması. Ve hemen her dilin birbirinden etkilenmesi. Osmanlının da geniş bir coğrafyaya yayıldığı düşünülürse Osmanlıcanın da bir etkisi vardır diyebilir miyiz?

Bu soruya sonra geleylim. Osmanlıca nedir, sorusuna.

Johann Strauss:

Osmanlıca 19. yüzyılın sonunun bir icadıdır. Çünkü o dönemde böyle bir fark yoktur. Lisan-ı Türkî lisan-ı Osmanî hepsi birdi. Mesela Ziya Paşanın *Şiir ve İnşa* adlı makalesi 1868'de yayımlandı. Yani yeni Türk dilinin bir nevi bir manifestosu olarak görülür Türkçenin tarihinde. Ziya Paşa'nın döneminde Osmanlıca bir edebiyat yok. Hakiki gerçek bir Türk edebiyatı yok. Yazılanların hepsi Farsçanın, Arapçanın etkisi altındadır. Öte yandan o dönemde bir Türk edebiyatı yok demek de imkânsızdır. Bu terimi kullanmak şarttır. Ondan sonra Şemsettin Sami geliyor. Kendisi çok büyük bir bilim adamıdır. Herhalde Türkiye'nin en büyük filoloğudur. O Türkçe ve Osmanlıca arasında bir fark kurmaya başlıyor. Ve o dönemden itibaren Türkçe terimi, terimin özel ideolojik bir anlamı vardı. Ondan sonra Ziya Gökalp vs. aynı terminolojiyi kullanıyorlar. Bir taraftan Türkçe bir taraftan Osmanlıca yoluna devam ediyor. Ama bu yeni bir gelişme. Bugün Osmanlıcanın manası nedir Türkiye'de. Arap harfleriyle yazılan Türkçe veyahut o dönemin dilinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler. Bu tabii yeni bir gelişme. Eski devirde Osmanlıcanın manası bu değildi. Eski devirde Osmanlıca ve Türkçe eş anlamlı idi. Onun için bir zorluk çekiyoruz. Eski dönemlerden bahsettiğimiz zaman.

Bu Türkçe değil bu Osmanlıca demek imkânsızdı eskiden. Bugün bunu söylemek mümkündür. Türkçe değil bu Osmanlıca demek mümkündür. Eskiden bu yoktu.

Ali Büyükaslan:

Bu gelişme ne zaman başladı?

Johann Strauss:

Bu gelişme dil devriminden önce başladı dil devrimiyle hız kazandı. *DİL İNKILÂBİ* denen hareket ile.

Ali Büyükaslan:

Sayın Strauss, sizin için bir Türkolog diyebiliriz değil mi? Şunun için soruyorum bu soruyu: Bildiğim kadarıyla birçok dili konuşuyorsunuz. Ama bunlar arasında çalışma alanı olarak Türk dili, diğer Türk dilleri ve ayrıca Osmanlıca, Farsçanın da olduğunu biliyorum. Yanılıyorsam düzeltin lütfen.

Johann Strauss:

Liste uzun olabilir ama bilmek başka aşına olmak başka. Ama merakım hemen hemen her dil için var. Özellikle Balkanlarda. Bundan başka tabii bir Türkolog için Arapça ve Farsça bilmek şarttır. Aksi takdirde eski metinleri gereği gibi anlamak imkânsızdır. Şimdi benim ihtisasım, hangi Türkçe dediğiniz için söylü-

yorum. Osmanlıca'yı çok enteresan buluyorum. *Bu dil aslında bir mucize dil.* Çünkü nasıl, böyle bir dilde eser vermek nasıl mümkündür? Yüzde doksanı yabancı dilden kelimeler kullanırken... Sizin dediğiniz de doğru. Osmanlıca geniş bir alana yayıldı çünkü. Osmanlılar çok geniş bir coğrafyadaydı. Bu başka bir şeydir. Bu da enteresan bir fenomendir. Bu edebî dil her yerde aynı şekilde kullanılmaktadır. Demek ki *Urfalı Nabi, Priştineli Mesihî aynı dilde yazdılar.* Onların bölgelerinde dil, belki Arapça veyahut Arnavutça idi ama bu iki kişi birbirinden binlerce kilometre uzaklıkta aynı edebî dili kullandılar. Bu çok ilginç bir şeydir. Bu nasıl mümkün olmuş? O dönemde iletişim nasıl? Ben buna cevap veremem. *Ben her soru için kendimi cevap verici konumda bulamıyorum.*

Ali Büyükkaslan:

Sayın Strauss konuşup yazdığımız diller nelerdir? Çok dilli bir bilim adamı olduğunuzu biliyorum. Bu özelliğinizi pek dile getirmek istemediğinizi de düşünüyorum. Ancak ben bunu özellikle istihdam ediyorum. Türkçenin yanı sıra konuştuğunuz, yazdığınız diller hangileridir? Osmanlıca'ya olan özel ilginiz üzerinde ilerleyen dakikalarda ayrıca konuşacağız.

Johann Strauss:

Yazdığım diller, makaleler için bildiğim diller *Almanca, Fransızca ve İngilizce.* Türkçe makalelerim de vardır. Ama bunlar, bir başka arkadaşın işbirliğiyle yapabildiğim şeylerdir. Türkçe makale yazmak benim için zor herhalde. Zannedersen zaruri değil benim için çünkü uluslararası bilim dili bizim disiplinimizde İngilizce oldu. Mesela ben çoktan beri artık Almanca makaleler yazmıyorum. Çünkü küreselleş(tir)me sayesinde öyle bir değişim oldu ki Almanya'da bile düzenlenen konferanslar vardır ki İngilizce tebliğ vermek şarttır. Bana gülünç gelir. Ama ben bu durumu sık sık gördüm. Ben üniversitede Türkçe nasıl diyoruz. *Roman dilleri* okudum. Fransızcadan başka, *Romence İspanyolca* bu dillere de oldukça iyi vakıfım. Ama en iyi bildiğim dil Almancadan sonra Fransızca, İngilizceyi de biliyorum. İki buçuk sene İngiltere'de bir üniversitede öğretim görevlisi olarak çalıştım. Fransızca bana daha yakın. Fransa'da bir üniversitede bulunduğum için. *İtalyanca, Rumca'yı* biliyorum. Lisede çok klasik bir öğrenim gördüm. Birinci dilim *Latinceydi.* İkincisi *Eski Yunanca* öğrendikten sonra başka dillere daha aşina oluyorsunuz.

Türk lehçelerinden, *Tatarca* ile uğraştım. Çünkü *Tatarca* Türkçeden sonra edebî diller arasında en enteresan dildir benim için. Çünkü *Tatarlar* birçok bakımdan öncülerdi. Hatta Rus Çarlık döneminde mesela *Tatarlar* Türklerden önce dillerini ıslah etmeye çalıştılar. Onlar ilk olarak çağdaş bir edebî dil de icat ettiler. Bunu yaptılar. Yani çünkü orta Asya'daki Türklerin yazı dili o zaman *Çağatayca* idi. *Tatarlar* bu *Çağatayca* veyahut *Çağatayca* benzeyen yazı dilinden kurtardılar *Tatarca'yı* ve yeni çağdaş modern bir yazı dili icat ettiler. Ve bu çok enteresan bir fenomendir.

Ali Büyükkaslan:

Çalışma alanınız/alanlarınız hangi konular? Lisans, master, doktora öğreniminizi hangi konularda yaptınız? Şu an daha çok hangi konular üzerinde çalışmalar, araştırmalar yapıyorsunuz?

Johann Strauss:

Evet. Yani benim formasyonum son derece klasikti. Türkolog olarak. Münih Üniversitesi Türkoloji bölümünün mezunu olduğum için özellikle Osmanlı tarihi, Medeniyeti vardı. Onları yaptım. Osmanlıca da öğrendim. Benim Türk profesörlerim Bedriye Atsız'dı. Kendisi hâlâ eski yazıyla yazıyordu. Tabii bizim o zaman öğrendiğimiz Türkçe, Öztürkçeden çok uzaktı. *Demek ki Öztürkçeyi bir yabancı dil gibi öğrenmeye mecburduk.* Bunu da söylemek istiyorum. *Öztürkçe de bir sanat eseri gibi benim için. Onu da seviyorum. Tabii bu dil doğal bir dil değil ama sanat eseri olarak güzel.* (Gülüyor).

Doktoramı 17. yüzyıl bir tarihçi üzerine yaptım. *İsazâde* üzerine. Pek tanınan bir tarihçi değildi. Ama bu çalışma benim için enteresandı. Osmanlı tarihi hakkında, prensipleri, metotları hakkında çok şey öğrendim bu çalışma sayesinde. Mesela iktibas meselesi, kaynaklar vs. üzerinde. Çünkü şu ana kadar Osmanlı tarihçilerinin edisyon kritikleri çok az. Yani hemen hemen hiç yok. Bize göre edisyon kritik terimine layık olan. Ben bu çalışmamda bir edisyon kritik yapmadım. Bir nevi tradüksiyon kritik tercüme yaptım. Bu aslında ilginç bir fenomendir. Avrupa'da hemen hemen bütün ülkelerde çoktan beri tarihçiler ve tarih yazarların eserleri büyük koleksiyonlarda toplandı. Edisyonlar yapıldı. Öyle bir proje bildiğim kadarıyla Türkiye'de yok şu ana kadar. Bir nevi Tarihçiler hazinesi diye bir şey yok şu ana kadar. Pek de rağbet yok şu ana kadar. *Bugünkü nesil daha çok iktisadi ve sosyal tarih ile ilgileniyor.* Bu tabii arşivlerde daha enteresan belgeler var. Onun için tarihçilerin eserleri biraz ihmal edildi. Mesela 19. yüzyılın bazı vakânüvist tarihleri hâlâ basılmamıştır.

Bu konuların aslında derli bir çalışma olması lazım. Mesela *Monumenta Historika Ottomanika* adlı olabilir. (gülüyoruz.)

Başka konularla da uğraşmaya başladım. Ben Fransız dili ve edebiyatı da okumuştum. Ve bu öğrenim sayesinde tabii Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkiler hakkında araştırma yapmak ideal bir durumdur. Çünkü Tanzimat'tan beri Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğu'nda en yaygın dil, hâkim olan dil Fransızcaydı. Onun için tercümeler hakkında birçok araştırma yaptım. Tercüme tarihi üzerine özellikle Mehmet Ali döneminde Mısır'da yayınlanan ilk tercümeler hakkında çalıştım. Ve başka bir konuda milletlerin, cemaatlerin Türklerle kültürel ilişkileri üzerine çalıştım. Mesela Türkçe eser veren Rumlar hakkında birkaç çalışmam oldu. Ermenilerle de bu konuda uğraşmaya başladım. Bir şey hazırlıyorum. Türkçe eser veren Ermeni yazarlar hakkında.

Ali Büyükaslan:

Akademik çalışmalarınız dolayısıyla zaman zaman Türkiye'ye gidip geldiniz. Ne kadar süreyle Türkiye'de kaldınız? Türkiye'de bir üniversitede ya da herhangi bir müessesede çalıştınız mı? Biraz Osmanlıca biraz Türkçe bu güzel konuşmanızı nerede, nasıl edindiniz, bunu merak ediyorum?

Johann Strauss:

Ben iki sene İstanbul'da kaldım. Ama Orient Enstitü'nde bir Alman müessesesinde görevliydim. Ama Türkçeyi bundan önce öğrendim. Bu ikamet sayesinde Türkçeyi öğrendim diyemem. Benim için bir fırsattı. Özellikle bibliyografya çalışmaları için önemli bir dönemdi. *O zamandan beri Osmanlı ve Türkçe kitapçılıkla ilgili olarak, tarihiyle ilgilenmeye başladım.* Bu da başka bir ihtisasım. Hatta bir nevi önderlik yaptım. Çünkü o döneme kadar 19. yy. Osmanlı kitap tarihi pek araştırılmamıştı. Ondan sonra mesela *Müteferrika* adlı dergi çıkmaya başladı. Sadece kitap tarihi ile ilgili bir dergi. İlk numarasının ilk makalesi benimdi. Fransızca olarak çıktı. Demek ki tabii şimdi Türkiye'de o kadar uzman var ki o kadar çok yayın var ki ben aynı yolda devam etmekte biraz zorluk çekiyorum. Onun için daha çok Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı dilde çıkmış olan yayınlarla uğraşıyorum. Mesela İstanbul'da çıkmış olan Fransızca yayınlar üzerine bir makale yazdım. Bu da Türkçe olarak *Müteferrika* dergisinde çıktı. Bütün bunların sonucunda şu an konuşabildiğim dile sahip oldum diyebiliyorum. Zaten bu bir süreçtir. *Ama benim hedefim konferans tercümanı olmak değil.* Ben daha çok bilimsel bir zihniyetle yaklaşıyorum Türk diline. Ama tabii *Türkçe konuşmak bir zevk olabilir. Sadece bir sorun var. Pek çok Türkolog için Türkçeyi konuşmak için, Türkçe konuşmak için en az iki üç tür Türkçe öğrenmek lazım. Osmanlıcadan Öztürkçeye kadar. Bu Türkçe öğrenenler için gerçekten bir sorundur.* Fransızca öğrenecekseniz tek bir dil öğrenmelisiniz. *Fransızca'nın Osmanlıcası gibi bir durum yok. Tek bir dil var ortada. Türkçeyle uğraştığınız zaman özellikle üniversite olarak, Öztürkçeyi bilmek şarttır. Çünkü çağdaş Türk dili bir yarım yüzyıl evvel yazılan Türk dili gibi değil ama tabii bir üniversiteli olarak 70 80 yıl önce yazılmış olan eserleri de okuyabilmelisiniz. Hatta Arap harfli eserleri de okumak lazımdı. Demek ki Osmanlıca'yı da öğrenmelisiniz. Bu Türkçeye özgü bir durumdur. Ben bildiğim diller arasında başka bir dilde böyle bir durum olduğunu sanmıyorum.* Türkçeyi öğretmek de biraz bu açıdan özel. Siz çağdaş Türk dilini öğretebilirsiniz. Çok iyi, Türkiye'ye gittiğiniz zaman herkes sizi anlıyor. Ama aynı zamanda 50, 80 yıl önce yazılmış bir kitabı sözlük yardımıyla anlayabilirsiniz. Yani bu bir problemdir.

Ali Büyükaslan:

Osmanlıca okumayı Almanya'da mı Fransa'da mı öğrendiniz? Osmanlıca yazabiliyorsunuz aynı zamanda. Osmanlıca'yı okuyup yazan gerek Almanya'da gerekse Fransa'da çok sayıda akademisyen var mı?

Johann Strauss:

Ben tabii Osmanlıca'yı anavatanımda, Almanya'da öğrendim. Arapça ve Farsçayı bilenler için Osmanlıca yazı, kelime hazinesi bakımından nispeten kolay. Ama bununla beraber üslup, edebiyat, şiir zordur. Veyahut resmi belgeler, özellikle 19. yüzyılın resmi belgeleri çok zor. Anlamak zor çünkü müselcel cümleler var. Çünkü bunu anlamak için zaman lazım. Zannedersem Alman Türkologlar arasında Osmanlıca bilen çok kişi var. Fransa'da tabii Türkoloji o kadar gelişmiş değil. Zannedersem. Osmanlıca'yı bilenlerin hepsini şahsen tanıyorum. *Tatlı bir şey anekdot olarak söylemek istiyorum. Bir kere Paris'te bir müzayede kataloğunu gördüm. Orda şey var yani bir Osmanlı şehzadesinin mirası vardı. Bunlar arasında Osmanlıca kitaplar da vardı. Müzayedeyi organize eden firma Osmanlıca bilen bir kişi bulamamış herhalde Paris'te bir İranlıya vermişti. Bu İranlı bu kitapların künyelerin hepsini Farsça olarak transkripsiyonunu yaptı. Benim için sonuç gülünçtü. Paris'te o zaman durum böyleydi. Osmanlıca bilen bir kişiyi bulmak zormuş.*

Ali Büyükkaslan:

Osmanlıcanın sizin için özel bir anlamı var mı? Yani şöyle sorayım isterseniz bu soruyu: Altı yüzyılı aşkın varlığını sürdüren bir imparatorluğun dili olarak mı görüyorsunuz Osmanlıca'yı yoksa bir medeniyetin geride bıraktığı izlerin bir parçası olarak mı?

Johann Strauss:

Sanırım ikisi de. Bir taraftan bir imparatorluğun dili. Bu konu beni gerçekten ilgilendiriyor. Aslında çalışmalarım hep bu konu üzerinedir. Bu koskoca imparatorlukta bu çok uluslu, çok dilli imparatorlukta Türkçenin rolü neydi (Türkçeden kasıt Osmanlıca)? Bu konu çok ilginçtir. Çünkü bir taraftan Türkçe, kaba Türkçe diyebiliriz eski tabirlere göre. Mesela Balkanlarda hatta Türkofon, Türkçe konuşan cemaati olmayan yörelerde konuşma dilinde pek çok Türkçe kelimeler kullanılırdı. Mesela Romen dilinde pek çok Türkçe kelimeler vardı. Ama Eflak ve Buğdan'da pek az Türk vardı. Demek ki bu kelimeler başka bir şekilde dile girdiler. Türkçe kelimeler tüm Balkanlarda çok yaygındı. Bir dilden başka bir dile girdi bu kelimeler. Demek ki Osmanlı döneminde Türkçe hemen hemen her yörede bilindi, en az bazı kelimeler herkesçe kullanılırdı. Yazı dili başka bir problemdir. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu Avusturya Macaristan veyahut Çarlık Rusya'sından farklıdır. Çünkü yazı dili sadece Müslüman nüfusuna aitti. Tanzimat dönemine kadar Türkçe yani Arap harflerle eser veren bir gayri Müslim yok. İmkânsızdı. Bazı kaynaklara göre yazı dili gayri Müslimlere yahut kâfirlere öğretmek şeriata aykırıydı. Demek ki edebiyat seviyesinde Osmanlıcanın müşterek ortak bir dil olması imkânsızdı. Tabii Tanzimat'tan sonra bu durum değişti. O zamandan beri mesela pek çok eserini Osmanlıca olarak yazan Ermeni yazarlar var. Rumlar, Museviler, Musevi şairler var. 19. yy. sonundan itibaren. Ama yani

Türkofon Ortodokslar mesela Karamanlılar denilen Ortodoks* Türkler, Türkçeyi Yunan harflerle yazmaya devam ettiler, meşhur Karamanlı edebiyatı. Ve yani Türkofon, anadili Türkçe olan Ermeniler de Türkçe eserlerini Ermeni harflerle yazmaya, yayınlamaya devam ettiler bu ilginç bir fenomendir. Bu durum, kanaatimce Osmanlı medeniyetinin problematik bir tarafıdır. Yazı dili hiçbir zaman bütün cemaatlerin orta bir dili olamadı. Niçin? Bu enteresan bir meseledir. Zannedsem din önemli bir rol oynadı. Çünkü Osmanlı toplumunda alfabe dilden daha fazla dinle ilgiliydi. Ve milli bir müessese olarak telakki edildi.

Ali Büyükaslan:

Osmanlıcadan bahsederken bir gün bana, Osmanlıların son derece nazik insanlar olduğunu, dillerini son derece kibar kullandıklarını söylemişsiniz. Hatta Seine nehri ile ilgili bir de anekdot anlatmışsınız. Burada istirham etsem okuyucularımızla aynı anekdotu paylaşır mısınız?

Johann Strauss:

Bu bir kere okuduğum bir anekdottur. İtalyanlara göre yani *se non e vero, e ben trovato* diyebilirim. Yani demek ki gerçek değilse bile iyi bir buluştur. Osmanlı hariciye memurları o kadar nazik ve kibar kişilerdi ki *Sen* kelimesini hiç kullanmamaya dikkat ettiler ve siz dediler. Paris'te yazılan yazışmalarda *Seine* nehri yerine *Siz nehri* yazmışlar. Anekdot böyle.

Ali Büyükaslan:

Günümüz Türkiye'sinde Osmanlıcanın durumu hakkında bilginiz var mı diye sor-
sam? Örneğin liseyi ya da üniversiteyi bitiren herhangi bir öğrenci Osmanlıca okuyup yazamaz. Ancak bu işin öğrenimini alırsa bunu yapabilir. Sizce Osmanlıca, öğrenilmesi gereken bir "dil" mi? Bu soruyu, Türk tarihi ve kültürü üzerinde çalışan bir bilim adamı olarak soruyorum. Örneğin müthiş bir hazine olan Osmanlı Arşivleri ancak uzmanlarının okuyabileceği bir konumda bulunmaktadır Türkiye'de. Oysa şu an Strazburg'ta, Alzas bölgesine geldiğimde gördüğüm şey beni oldukça etkiledi. Alzasca dili öğretim merkezlerinden tutun da Alzas kültürünü tanıtmaya yönelik birçok etkinlik mevcut burada. Oysa Türkiye'de büyük bir geçmişe sahip Osmanlı dilini ve kültürünü öğretmek sanki bir ayıp gibi değerlendirilir. Hatta bırakın ayıp olmasını böyle bir şeyi dillendirmek Cumhuriyete hakaretmiş gibi bile algılanabilir kimi çevrelerce. Sizce bu paradoksal bir durum mudur? Yani insan ne kadar geçmişinden kendisini soyutlayabilir ki? Ne kadar kaçabilir ki? (Bazıları için bu resmen bir kaçış sanki).

Johann Strauss:

Bu uzun ve önemli bir soru. Tabi ben açıkça söyleyeyim. Tatmin edici bir cevap veremem. Yani bu gerçekten halli imkânsız bir durumdur. Çünkü Osmanlıca şey, sadece bir alfabe meselesi değil, bir dil bir kültür. Tabi mesela Ziya Gökalp'ın

* Ortodoks kelimesinin bilimsel terminolojideki anlamını bilenler için herhangi bir sorun olmamasına karşın, bu kelimenin buradaki kullanımının (dini terminolojiden) farklı olduğunu özellikle belirtmek istiyoruz. Dolayısıyla Ortodoks Türkler ifadesiyle kastedilen şeyin, 'dillerine olan bağlılıkları konusunda tavizsiz olan', şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmekte yarar görüyoruz.

eserlerini hem yeni harflerle hem eski harflerle okuyabilirsiniz. Yani kâfi bir kelime hazineniz varsa. Tabi mesela 1928'den evvel yazılan bir kitap 1929 da yazılan bir kitabın dili aynı. Sadece harfler farklı. Ondan sonra dil devrimi başladı. Bu dil devrimi Türkçenin fizyonomisini tamamen değiştirdi. Yani bugün kullanılan kelimelerin yüzde sekseni yani Türkçe veyahut Arapça Farsça olmayan kelimeler. O dönemde durum tam aksiydi. Gazetelerde kullanılan terimlerin yüzde sekseni Arapça Farsçaydı. Son zamanlarda enteresan çalışmalar okudum. Yani 1933'e kadar mesela İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri arasında terimlerin Arapça kökenli olması lazım olduğunu kanaati çok yaygındı. Demek ki bu bakımdan durum büsbütün değişti. Bugün hiçbir yeni terim Arapça ve Farsça kökenden icat edilmiyor. Bugünkü Türkçe nasıl bir dil? Buna siz cevap vermelisiniz. Bence bu dil sevilir, kullanılır. Genç nesil zannedersen Arap ve Fars kökenli kelimelere bir nostaljisi yok. Ve Türk diline göre de bu yeni kelimeler daha kolay. Ses uyumuna göre mesela *kamuoyu*, *efkar-i umûmiye*den daha kolay telaffuz edilir. Bu da önemli bir noktadır. Şimdi siz sordunuz Osmanlıcanın öğretilmesi konusunu. Lazım mı değil mi? Tabii tarihçiler için, Edebiyat tarihi ile ilgilenenler için kaçınılmaz sanırım. Ama tabii bugünkü nesil için edebiyattan tarihten daha önemli daha ciddi sorunlar var. Yani bunu da unutmamak gerek. Türkiye'nin gelişmesi için tabii Osmanlıca bilgisi son derece önemli değil. Hepimiz biliyoruz ki Türkiye'de tarih ve edebiyat okumak bir nevi fedakârlığı temsil ediyor. Çünkü para bakımından pek verimli değil. Bu tahsil çok kazançlı değil. Bunu çok gerçekçi bir şekilde görmek lazımdır. Bundan başka zannedersen Osmanlıca'yı öğrenmek kolay değil. Ben bunu görüyorum. Öğrencilerimin çoğu Türk kökenlidir. Osmanlıca dersinde basit metinleri okumak için çok zorluk çekiyorlar. Onlar için Lâtin alfabesinin kolay olduğu besbelli. Bu bir elit kültürüydü. Ve Osmanlıca'yı iyi yazarların sayısı azdı. Yani bu Osmanlı toplumu için genel bir durum. Size bir misal vereyim. Matbaanın icadından sonra harf devrimine kadar Türkiye'de basılan kitapların sayısı 20 bin 25 bin arasındadır. Seyfettin Özege'nin kataloğunda kaydedilen eserler o kadar. Bu rakam 1900'de Almanya'da bir senede yayınlanan kitapların sayısına eşittir. Demek ki Osmanlılar arasında yazabilmek ve özellikle eser vermek bir imtiyazdı. Sadece imtiyazlı bir sınıfa aitti. Yeni Türkçe ve tabii daha çok demokratik bir dil oldu. Kanaatimce. Bu dili öğrenmek, bu yazıyı öğrenmek daha kolaydır. Yani Osmanlıca'yı yazmak için Arapça ve Farsça bilmek lazımdır. Güzel bir Osmanlıca yazmak için. Bugün tabii bence Mustafa Kemal Atatürk'ün hedefiydi. Demokratik bir dil yaratmak. Sadece tabi bu dil devrimi, bu tasfiye süreci o derecede lazım değildi. Çünkü mesela Azerbaycan'da, Azerbaycan yazı dilinde hala pek çok Arapça, Farsça kelimeler kullanılır. Ama aynı zamanda çağdaş Azerbaycan dili modern bir dildir. Ve herkese açık bir dildir. Dili öğrenenler pek zorluk çekmiyorlar sanırım ana dili Azerice olanlar. Öyle bir devrim mantık tarafından, zaruri kaçınılmaz değildi. Öbür taraftan bu dil için *Öztürkçe için sanat eseri terimini kullandım*. Bu büyük bir gerçekleşme. Bir insanın, bir dâhinin eseridir. Ve bu çerçe-

vede bunu anlamak gerek. Atatürk yeni bir Türkiye istedi. Yeni bir devlet istedi. Ve bu yenilik fikri son derece önemliydi. Atatürk yeni bir ad verdi ülkeye *Türkiye, Devlet-i Aliye değil*, Türklerin ülkesi, Atatürk Türklere yeni adlar verdi. *Türkiye’de bütün soyadlarının Türkçe olması şaşırtıcı bir fenomendir. Avrupa ülkelerinde kişilerin etnik aslı sık sık soyadlarından belli olur. Mesela Sarkozy Macar asıllıdır. Türk olsaydı. Bu imkânsızdı. Adı belki Öztürkçe bir isim olurdu. Yıldırım, Bilgekağan vs. Atatürk Türklere yeni bir dil vermek istedi. Bu devrimci bir ruhtan kaynaklanıyordu. Tabii bu devrimci bugün artık kalmadı. Ama sonuçları kaldı.*

Ali Büyükaslan:

Türkoloji eğitimi açısından Almanya ve Fransa’da yapılan gerek akademik gerekse akademik ortamların dışında yapılan çalışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu çalışmalar arzu edilen noktada mı? Bugün Türkçenin, Türk kültür ve tarihinin, 70 milyonu aşan nüfusuyla, tarihiyle, kültürüyle Avrupa bilim çevrelerinde hak ettiği ilgiyi gördüğünü düşünüyor musunuz?

Johann Strauss:

Yani zannetmiyorum. Ama bu gayet normaldir. Niçin? Çünkü Türkiye o kadar hızlı bir şekilde gelişti ki bunu takip etmek zordu. Size bir misal vereyim. Geçenlerde Sadri Maksudi Aksal’ın Türk Dili için adlı bir kitabını bir kere daha okudum. Bu kitap dil devrimi çerçevesinde önemli bir yer tutar. Ama enteresan olan şey son sözünü bizi ilgilendiren. Çünkü Sadri Maksudi bu kısımda diyor ki, “Ben Türkçenin reformu ile ilgilendiğim için, bunun sebebi şudur ki ben korktum, Türkçenin kaybolmasından korktum.” Ben şaşırdım. Bugün Türkiye 70 milyonluk bir ülke. Ama o dönemde birinci dünya savaşından sonra Türklerin adedi belki 15 milyon idi. Ve Yani müthiş rakipleri de vardı. Yani 15 milyonluk bir ülke ve 70 milyonluk bir ülke arasındaki fark tabi müthiş. Ve tabi kafalarındaki imajlar uzun bir süre kalır. Avrupa’daki Türkiye imajı çok eskimiş. Demek ki bu tarih bakımından değil, yani mesela haçlı seferleri zihniyetinden bahsetmiyorum. Bu başka bir konudur. Zannedersem en önemli nokta şudur ki, Türkiye son 20- 25 yıldır o kadar hızlı bir şekilde gelişti ki önceki duruma belki hiç benzemez. Otuzlu yıllardan itibaren Türkiye’de bir kültürel devrim başladı. Ve çok başarılı oldu. Türkiye’nin dili, edebiyatı tamamen yenilendi. Son yıllarda bence, kanaatimce iktisadi ve siyasi bir devrim meydana geldi. Şunu da ilave etmeliyim ki değişim önce iktisadi ve sonra siyasi oldu. Özal yıllarından beri Türkiye tamamen değişti. Ben bu değişimin tanığı idim. Sadece önceki devirleri sadece arkadaşlardan öğrendim benden daha yaşlı olanlardan. Bu değişmeyi görmek lazımdır. Çok şükür turizm çok gelişti Türkiye’de binlerce yüz binlerce Avrupalı her ulustan Türkiye’yi gördüler. Bu da yeni bir durumdur. Eskiden Türkiye’yi ziyaret edenlerin sayısı azdı. Uzmanlar falan. Şimdi sıradan insanlar Türkiye’ye gelirler ve bence intibaları her zaman hemen hemen pozitif. Ben son yıllarda sadece İstanbul’u ziyaret ettim. İstanbul’daki değişimler de müthiş. İstanbul’da ikamet ettiğim zamandan beri o kadar değişiklikler olmuş ki her gidişimde yenilikler görüyorum. Bunu da ilave etmek

istiyorum. Birçok alanda Türkiye daha gelişmiş şu anda. *Ve Sayın Büyükarşan'ın da itiraf ettiği gibi (Fransa'daki) üniversitelerimiz bazı bakımdan da Türkiye'dekilere göre geri kalmış.** Demek ki Türkiye bugün birçok Avrupa ülkesinden çok daha dinamik bir ülkedir.

Ali Büyükarşan:

Bu ilgiyi daha canlı, daha verimli hale getirmek için akademisyenler olarak bizlere düşen görevler nelerdir? Ya da Türkiye Cumhuriyeti hükümeti yetkililerinin Avrupalı bilim çevrelerinin Türkiye'ye, Türkçeye, Türk dili ve kültürüne ilişkin ilgilerini artırmak amacıyla neler yapmaları gerekir sizce?

Johann Strauss:

Biraz düşünmem lazım. Almanya'ya gelince durum o kadar kötü değil. Essen'de Türkay Enstitüsü vardır. Faruk Şen'in idare ettiği bir enstitüdür. Bu enstitünün yayınladığı kitaplar makaleler bence ciddi ve enteresan. Önemli bilgiler verirler. Fransa'da durum bambaşkadır. Bazen ben gerçekten şaşırıyorum. Mesela Türkçe ve Türk kültürü ile ilgilenen üniversite bölümleri son derece azdır. Şu anda Paris'ten ve Strasbourg'dan başka bir yer yok aslında. Yani bu konuda bir sorun var. Avrupalılar Türkiye'yi bildiklerini zannederler. Bu kanaattedirler. Çünkü Avrupa'nın birçok ülkesinde yerli Türkler, Türk nüfusu vardır. Tabii Avrupalıların Türkiye imajı biraz da bu cemaate, bu topluluğa göre şekil alıyor. Bu bence biraz uygun değil. Çünkü gurbetçilerin çoğu kırsal bölgelerden geldiler Avrupa'ya ve onların kültürü var olan kültürü Türk kültür mozaiğinin sadece bir parçası oluşturmakta, temsil etmektedir. Aslında zannedersen şu anda problem yalnız Avrupalılara Türk kültürünü tanıtmak değil Avrupa'daki Türklere de Türk ve Osmanlı kültürünü tanıtmaktan ibarettir.

Ali Büyükarşan:

Bir sohbetimizde bana Türk insanının oldukça sıcakkanlı olduğunu söylemişsiniz. Hatta yanılmıyorsam Paris'te havaalanında gördüğünüz bir manzarayı örnek olarak anlatmıştınız. Türk insanı ve Türkiye ile ilgili izlenimlerinizi burada bizimle paylaşır mısınız?

Johann Strauss:

Tabii. Yani Türklerin bütün insanlar gibi hem iyi hem de kötü tarafları da vardır. Kötü taraflarından burada bahsetmeyi düşünmüyorum. Sadece iyi taraflarından bahsetmek istiyorum.

* Sayın Strauss'un şahsıma atfen kullandığı bu cümlemin kısa bir hikâyesi vardır. Strazburg'a görevli olarak geldiğimde ilk izlenimlerim sıcakkanlı, mesleğinde oldukça üretken, saygıdeğer, ciddi bilim adamlarının olduğu bir üniversiteye gelmiş olmanın yanında, benim için hayal kırıklığı teşkil eden bazı şeylerin de bulunmasıydı. Bu konuda ilk akla gelenler fiziki yetersizlik, bizim Türkiye'de alışmış olduğumuz Kampus olgusundan daha farklı bir şekilde apartmanların arasına sıkışmış, bir yerde şehirle iç içe, ama şehrin gelişmişliğinden, güzelliğinden, canlılığından pek nasiplenmemiş, öğretim üyelerinin niteliklerini adeta göz ardı edercesine, isyan derecesine varıracak noktada bir fiziki yetersizliğin üniversiteye hakim olmasıydı. Ayrıca en azından benim Türkiye'de görev yaptığım üniversitem, ikili anlaşmalar gereği ülkemize gelen yabancı öğretim üyeleri için hemen bir barınacak yer tahsis etmekte, bu elemanların görev sürelerince karşılaşılabilecekleri güçlükleri minimuma indirmek adına üzerine düşen her şeyi yapmaktaydı. Bizzat tanık olduğum olaylar bu konuda benim Strazburg'a geldiğimde karşılaştığım manzara karşısında beni ilk günlerde oldukça hüznünlü kılıyordu. Ancak gerek bölüm başkanı sayın Paul Dumont'un gerekse diğer değerli öğretim elemanların ilgileri ve sıcakkanlı yaklaşımları sayesinde bu izlenimlerimizi olumsuzdan olumluya döndürmek için epey bir çaba sarf ettiğimi de yeri gelmişken açıklamak istiyorum.

Ali Büyükaslan:

Aslında bir iki kötü taraftan da bahsedebilirsiniz.

Johann Strauss:

Demek ki Türk toplumunda Avrupa'da kaybolmuş birtakım özellikler hâlâ yaşıyor: yardımseverlik, samimiyet, misafirperverlik... Türkiye'de yaşamış olan yabancılar zannedersen hepsi bu konuda aynı fikirdedir. Bundan başka Türk toplumunda demokratik bir ruh vardır. Demek ki her insanın hakkı vardır. Yani bu şüphesiz din ile alakalıdır. Mesela İstanbul'da iken hep şaşıyordum. Tam şehrin merkezinde bazen çok sade evler var. Mesela Adalar'da herkes gezebilir. Avrupa'da olsaydı bütün bu bölgeler imtiyazlı bir tabakaya mahsus olurdu. Ve Türkiye'de bu durum hâlâ böyledir. Hem fakirin hem zenginin yeri vardır. Belki iyi anlatamadım ama sonra da düzeltebiliriz. Yani bu sınıf, sosyal bir tabakaya ait imtiyazları aynı derece yoktur. İnsanlar iç içe yaşıyorlar. Sosyal yükseliş aslında herkese açıktır. Sadece aile arka planına göre değil öyle sanırım. Belki Türkiye'de de bir elit sınıf var ama bu durum son yıllarda değişti. Eski elitler önemini kaybettiler. Siyasi planda bu çok bellidir.

Ali Büyükaslan:

İstanbul'un sizin açınızdan farklı bir anlamı var mı? Bugün Türkolojiyle uğraşan Batılı bilim adamlarının birçoğu için İstanbul farklı anlamlara sahip. Ve ben ayrıca biliyorum ki sizin şehirlere olan ilginiz sadece İstanbul'la sınırlı değil. Osmanlı'nın egemen olduğu coğrafyanın büyük bir kısmını gezdiniz sanırım.

Johann Strauss:

Türkiye çerçevesinde İstanbul'un durumu biraz paradoksaldır. Çünkü gerçek başkent İstanbul, resmi başkent Ankara'dır. İstanbul coğrafi bakımdan Türkiye'nin kenarında bulunur. Önemi sadece geçmişine bakarken belli olur. İstanbul geçmişte bir imparatorluğun ortasındaydı. İstanbul'un özelliği İstanbul'un Osmanlılığıdır. Türkiye'nin en Osmanlı şehridir. Sadece mimari bakımdan değil. İstanbul'dan başka mesela Musevi, Ermeni cemaatler kalmadı. Osmanlı döneminde de yaşıyordu bunlar. Bu bir mirastır. Bu kozmopolit görüntü, yarım yüzyıl önce hala 100 bin kadar Rum vardı. Bu kozmopolitlik İstanbulluların zihninde hala yaşıyor. Öyle bir durum başka şehirlerde yok. Ben bilmiyorum. Belki başka şehirlerde İzmir'de bu kozmopolit dönemlerin nostaljisi vardır. Bu duruma benzer bir durum olabilir. Ama insanlar yok artık o dönemden kalma. Diğer taraftan İstanbul tam bir kâinat (ayrı bir dünya) teşkil eder. Tabi bütün Türkiye'ye hiç temsil edemez. Bilmiyorum Erzurum'un, Konya'nın, Kayseri'nin insanları başkadır herhalde. Kırsal Türkiye'nin gelenekleri görenekleri İstanbul, asıl İstanbul geleneklerinden farklıdır herhalde. Bir etnograf için, bir müzikolog için kırsal bölgeler daha enteresandır herhalde. Hakiki Türkiye'yi bulmak şüphesiz sadece Anadolu'da mümkündür. İşte Osmanlılık ve Türklük arasındaki fark budur.

Ali Büyükaslan:

Mösyö Strauss yeri gelmişken, şehirlerin kimliği ne ifade ediyor sizin için? Örneğin geçmişinden bugüne izler taşıyan kimi şehirler inkâr edilemez bir gerçeklik olarak tarihi varlığını, kültürel kimliğini günümüzde de yansıtmaktadır. Ancak ne yazık ki hangi devletin sınırları içerisinde olursa olsun bu tarihsel kimlik izleri zaman zaman yok edilme-ye çalışılmaktadır. Buna ilişkin bazı tespitleriniz vardır sanırım. Bu konuda hem Türkiye’de hem de Balkanlarda ya da Avrupa’nın diğer şehirlerinde hatta Osmanlı’nın hâkimiyeti altındaki diğer şehirlerde ne tür gözlemleriniz oldu? Bizlerle paylaşır mısınız?

Johann Strauss:

Tabii memnuniyetle. Çünkü ben şehirleri çok seviyorum. Ve Balkanlarda birçok şehirleri gezdim. Yani Osmanlı İmparatorluğu’nda şehrin, kentin özel bir pozisyonu vardır. Birçok yerlerde özellikle Balkanlarda mesela Müslümanlar sadece kentlerde yaşadılar. Ve kırsal bölgeler, gayri Müslimlerin oturduğu yerler idi. Mesela Bosna faciasını anlamak için bunu da görmek lazım. Bu savaş birkaç bakımdan da bir köylülerin kente, şehre karşı bir savaşıydı. Mesela bir taraftan kozmopolit Bosna şehri Sarayevo vardı. Öbür taraftan Sırp’ların oturduğu etraftaki yöreler vardır. Bütün Bosna’da aslında hiç Sırp bir şehir yoktu. Ama Sırp’lar nüfusun çok büyük bir kesimini teşkil ettiler. Demek ki Osmanlı İmparatorluğu’nda şehir ve köy arasındaki fark çok büyüktü. Ve kentlerin karakteri bazen etraflardaki yerlerden bambaşkadır. Çok meşhur bir misaldir. Osmanlı Selanik, nüfus bakımından bir Yahudi şehriydi. Demek ki Yahudiler nüfusun yarısını teşkil ettiler Türkler ve Yunanlılar diğer yarıyı. Makedonya’da bu yöre ahalisinin çoğu ister Türk gerek Slav gerekse Rum idi. Demek ki Osmanlı İmparatorluğu’nda şehirler çoğunlukla bir nevi ada teşkil ettiler. Bunu dedikten sonra şunu da ilave etmek istiyorum. Aslında şehirler çok zayıf, şehirlerin karakterini muhafaza etmek çok zordur. Mesela bugünkü Selanik: Yunanistan’ın Selanik’i ile hemen hemen hiçbir alakası yok. Büyük şehir oldu. Hâkim unsur olan Yahudiler öldürüldü. Eski eserlerden az bir şey kaldı. Demek ki bu şehir karakterini tamamen değiştirdi. İzmir üzerinde de aynı şeyleri diyebiliriz. Hem Selanik’te hem İzmir’de aydınlar arasında bir nostaljidir bu kozmopolit geçmiş. Yani bunu izah etmek enteresan olurdu ama ben yapamam. Tabi bir şehir etnik durumu tamamen değişebilir. Mesela Doğuda Urfa, Mardin’de mesela aslında Arap kökenli olan şehir ahalisi ya Türkleşir ya Kürtleşir. Bu şehirlerin karakterini nasıl muhafaza edeceklerini bilemiyorum. Mimari eserler kalabilir ama şehirlerin ruhu değişecektir maalesef. Şehirler belki köylerden bu bakımdan daha zayıf.

Ali Büyükaslan:

Bu bölgelerde, şehirlerde sizin için en etkileyici, en hoşunuza giden şey neydi? Çok değerli fotoğraflardan oluşan bir arşiviniz var. Bu arşivi bütün herkesle paylaşmak için de Marc Bloch Üniversitesi web sayfasında yayınlıyorsunuz. Bunun için de ayrıca teşekkür ediyorum size. Yine sevgili Musa Çimen’e ve Reha Yünlüel’e de ayrıca bu eserlerin dijital

ortama aktarılmasındaki desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum. Sayın Strauss bu arşivi geliştirmeye devam ediyor musunuz hâlâ?

Johann Strauss:

Evet, arşiv tabii Türkiye’de kullanılan bir terimdir. Böyle bir koleksiyonu ben bir arşiv olarak görmüyorum. Bu bir koleksiyondur. Bir uzmanın yaptığı bir koleksiyondur. Sadece koleksiyonculuk için değildir. Belge karakteri için yaptım. Yani ayrıca bir zevk de var. *İmaj*. Bu başka bir konudur. *Türkiye’de bu bakımdan başka bir devrim oldu. Tarihçiler imajı keşfettiler. Bence kanaatimce imaj yazılı bir belge gibi dokuman niteliğini taşır.* Bu karikatür olabilir, tablo olabilir, resim olabilir. Onun için imaj terimini kullanıyorum. Türkiye’de mesela her sene muhteşem fotoğraf kitapları yayınlanır. Eski kartpostallardan oluşan kitaplar. Türkiye’de fotoğrafçılık tarihi üzerine son derece önemli kitaplar var. Bahaddin Öztunçay’ın kitapları gibi. Diyebilirim ki ben bu bakımdan hareketin başlangıcında bulundum. Benim İstanbul’da bulunduğum zaman bu ilgi başlamak üzereydi. Şimdi gerçekten bir hareket oldu. İmaj gerçekten tarihçinin bir aracı olduğu, istifade ettiği bir belge oldu. Bu çok önemlidir. Çünkü Türkiye ve özellikle İstanbul son derece zengin bir mirasa sahiptir. Bütün bu fotoğrafçılar çok faal kişilerdi. Binlerce resimler manzaralar kartpostallar bıraktılar. Kartpostal şu ana kadar gerektiği gibi değerlendirilmedi. *Ama kartpostal o dönemde bugünkü televizyon gibiydi. Mesela önemli olayların resimleri kartpostal olarak meydana çıkardı.* Demek ki bu konu üzerine çalışmalar yapmak çok önemli. Bugünkü toplumda imajın ne kadar önemli olduğu herkesçe bilinir. Biz aslında kendimizi imajlardan besliyoruz. Bugün bunu söylemek lazımdır. Ben isterdim ki imaj üzerine aynı tip araştırmalar yapılsın. Yazılı belgeler esasında bunlar.

Ali Büyükaslan:

Strazburg’u gelip gördükten sonra benim için özel bir önemi ve anlamı olan bir soru sormak istiyorum. Sizinle sohbetlerimizde Strazburg’un tarihi dokusunu bu denli korumasının nasıl mümkün olduğundan konuşmuştuk zaman zaman. Sizden rica etsem bu konuda okuyucularımızla da bu görüşlerinizi paylaşır mısınız? Bir şehir nasıl bu kadar güzel korunabiliyor? Tarihi dokusu, yıllar öncesinden bugüne uzanan şehircilik anlayışı, en ufak bir noktaya dahi müdahale edilmeyen mimari görünüm, bu tarihsel dokuyu tamamlayan kültürel yapıların muhafazası, tüm bunları düşündüğümüzde Strazburg’un Avrupa başkenti olmayı hak ettiği aşikârdır. Sizden bu konuların bir uzmanı olduğunuz için değil ama bu konuların içerisinde olan bir bilim adamı özelliğinize dayanarak bu konudaki düşüncelerinizi almak istiyorum.

Johann Strauss:

Yani Strazburg Avrupa’nın en özel şehirlerinden biridir. Niçin? Yani Strazburg Alzas bölgesinin başkenti ve bu bölge yüzyıllar boyunca Almanya ile Fransa arasında rekabetin hedefidir. Strazburg’un hem bir Alman hem bir Fransız yanı vardır. Strazburg’un bir Alman geçmişi vardır. Mesela Lyon, Marsilya filan böyle değil. Zannedersem Strazburg biraz da bundan istifade edebildi. Mimari

olarak. Strazburg'un bir enteresan tarafı. Şu Alman mahalleler denen mahalleler. Yani Alman işgalinden sonra 1871'den sonra inşa edilen Alman üslubuyla inşa edilen mahalleler. Almanlar bu dönemde ellili yıllarda Strazburg için gerçekten bir çaba gösterdiler. Mimari şehirleşme bakımından bir taraftan da çünkü muhasara sırasında Strazburg'un bazı çok değerli binaları yıkıldı. Özellikle mucizevî kütüphane, Strazburg kütüphanesi yakıldı. Bombardıman altında. Almanlar özel bir çaba gösterdiler restorasyon için. Bu Strazburg'un bir özelliği burası Strazburgluların eseridir. Bu kültürel mirasın korunmasında. Bunu dedikten sonra bazı yerlerde de müthiş yanlışlar yapıldı. Mesela Kleber meydanında bulunan Fnac adlı bina tam bir felaket. Şehircilik adına çok çirkindir. Bence bu bina meydanı mahvetti. Ama zannedersem Fransa daha muhafazakâr bir ülkedir. Eskiye muhafaza etmeye çalışıyor. Bu bakımdan Almanya'dan çok farklı bir ülkedir.

Ali Büyükaslan:

Bu sorunun cevabını İstanbul'u düşündüğünüzde ya da bir Anadolu şehrini göz önüne getirdiğinizde ne şekilde verebilirsiniz? Çok kısa bir süre öncesinde tanık olduğum bir fotoğrafı size anlatayım. Güzel İstanbul'un güzel eserlerinden birinde bulunan bir şadırvanın o güzelim işlemelerinin üzerine, üzerinde bulunduğu sokağın isminin yazılı olduğu bir tabelayı çivilerle çakmışlar. Ve o şadırvan da adeta bir büfe şekline dönüştürülerek bezlerle, afişlerle, yazılarla kapatılmış. Bütün bunları düşününce inanım Strazburg'da yapılanla İstanbul'da yapılanı gördüğümde söyleyecek kelime bulamadığımı hissediyorum. Geçmişin, geleceğin aynası olduğunu bize hatırlatan şeyler bu eserlerdir. En küçüğünden en büyüğüne bu eserlerdir. Yanılıyor muyum Sayın Strauss? İnsanlığın ortak kültürel mirasıdır tüm bu ürünler diye düşünüyorum.. Ama aynı duyguyu Avrupa'nın diğer kentlerinde varlığını hissettiren Osmanlı kültürel mirasının izlerini taşıyan eserler için de taşıyorum.

Johann Strauss:

Bu konuda birçok durum var. Birisi de parasal yönü olayın. Çünkü eski eserleri restore etmek çok pahalıdır. Zengin bir ülke eski eserlerini daha kolay bir şekilde muhafaza edebilir. Mesela Haliç'teki Arap ülkeleri de herhangi bir eski eseri kolaylıkla restore edebilirler. Türkiye'de nedenini bilmiyorum ama pek çok ihmal ve ilgisizlik etkileri görülebilir. Pek çok yerde yani nedeni tam bilmiyorum. Tabii devletin vazifesi de bu eserleri korumaktır. Zannedersem devlet bu soruyu ciddiye alacaktır. Ama bilmiyorum yani ekonomik sebeplerden dolayı bazı bilgisiz müteahhitler yüzünden müthiş tahrip var. Bundan başka Bazı eserlerin bir rağbet dönemi vardır. Şu ana kadar mesela eski Yunan medeniyetinin eserleri çok iyi bir şekilde korunur çünkü dünyaca meşhurdur. Öbür taraftan İslami eserler için aynı ilgi uzun bir süre gösterilmedi. Yani mesela Beyoğlu benim çok ilgilendiğim bir yer. Burası için ilgi son derece arttı son zamanlarda. Ama bir dönemde Tarlabası semti tamamen yıkıldı. Burası cadde açmak için yok edildi. Aslında Türkiye için çok önemli olurdu bu güzel eserleri korumak ama maalesef olmuyor. Ben sık sık diyorum ki gerçek bir Osmanlı şehri görmek için eskiden Saraybosna'ya gitmek veya Prizren'e gitmek lazımdı. Anadolu'da öyle bir şehir bulmak zordur. Büyük

Anadolu şehirlerindeki mimarının çoğu Osmanlı dönemine değil Selçuklu dönemine ait. Ben bu konuda çok pozitif bir fikir ifade edemem. Bu eserleri muhafaza etmek önemli ama 20 yy.ın sonunda o kadar müthiş tahripler gördük ki mesela Bosna'da meşhur şark eserleri kütüphanesi tamamen yıkıldı. Harap oldu bombardıman altında. Bunun gibi olaylar beni gerçekten sessiz bırakıyor. Aslında bugün hayvanları koruma dernekleri vardır. Aslında eski eserleri koruma dernekleri de kurmalıyız.

Ali Büyükaslan:

Mösyö Strauss, gerek Strazburg'daki gerekse Türkiye'de bazı arkadaşlardan Strazburg yakınlarındaki bir Alman şehirinde, artık hangi şehir olduğunu kesin bilemeyeceğim. (Belki Karlsruhe belki başka bir şehir ama bu civarlarda olduğu kesin.) Osmanlı Yeniçeri kıyafetlerinin sergilendiği bir müzeden bahsedildiğini duydum. Bu konuda bir bilginiz var mı? Nasıl gelmiş bu kıyafetler buraya? Niçin sergileniyorlar?

Johann Strauss:

Tabi yani bu meşhur Türk ganimeti denen Kalsruhe'deki müzede sergilenen eserler. Yani bu objeler arasında bir yeniçeri keçesi de vardır. Bu çok nadir bir şeydir. Çünkü Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasından sonra 1826'dan sonra bu yeniçerileri andıran her şey kayboldu. Bu ganimet 17. yüzyılın sonuna aittir. O dönemin Baden eyaletinin dükü Louise Türklerle Avusturya ile beraber Türklere karşı savaştı, Viyana kuşatmasından sonra. Bu münasebetle büyük bir ganimet eline düştü ve bu objeler şu anda Baden müzesinde sergilenir. İki üç salonda enteresan şeyler vardır. Silahlar, çadırlar, belgeler defterler. Bazıları maalesef ikinci dünya savaşı sırasında kayboldu. Ben talebelerle sık sık gidiyorum. Bu müzeye ben öğrencilerle sık sık gidiyorum. Bu emsalsiz bir sergidir.

Ali Büyükaslan:

Alsace bölgesi Fransa'nın diğer bölgelerinden bazı özellikleriyle ayrılıyor. Bölgede konuşulan, özellikle yaşlıların konuştuğu Alzasca ile ilgili neler söyleyebilirsiniz? Ayrı bir dil mi, bir lehçe mi, bir ağız mı? Bize bazı örnekler verebilir misiniz?

Johann Strauss:

Bu aslında çok basit bir şeydir. Ama tabii diğer taraftan da siyasi bir yönü vardır. Demek ki bu soruya cevap vermek biraz hassastır. Yine de düşündüğümü ifade etmek istiyorum. Alzasca aslında bir Alman lehçesidir. Badende konuşulan lehçeden pek farklı değildir. Sadece Alzas 30 yıl savaşımdan sonra Fransa hâkimiyeti altında bulundu. Strazburg 1681'den itibaren Fransa'ya ilhak edildi. Demek ki o dönemden itibaren Fransa'ya bağlılık hep arttı. Ve Napolyon'un döneminde zirveye ulaştı. Prusya Fransa harbinden sonra Alzas ve Lorraine'in bir bölgesi Almanya'ya ilhak edildi. Almanlar Alzaslıların Almanları kardeş gibi kabul edeceklerini düşünmüşlerdi. Ama Alzaslılar ilhaka karşı Fransa'ya çok bağlı kaldılar. Protesto etmek için. Alzaslılar Fransızları kurtarıcı gibi kabul ettiler. Yani bununla birlikte Alzaslılar kendi dillerini Alzas lehçesini konuşmaya devam ettiler, ikinci dünya savaşına kadar. Mesela Samet Ağaoğlu Strazburg Hatıraları'nda diyor ki

“Alzaslı kadınlar çok güzel ama hepsi bu çirkin lehçede konuşuyorlar.” Bu tecrübeler sayesinde zorunlu askeri hizmet vs. İkinci Dünya Savaşından sonra Alzascayı da terk etmeye başladılar. Netice olarak yeni nesil artık Alzascayı konuşmuyor. Ve öyle ölmek üzere olan bir dili diriltmek zordur.

Ali Büyükaslan:

Sayın Strauss, ben de kendilerine Türkiye’de ALMANCI denilen, uzun yıllar Almanya’da çalışmış bir işçinin çocuğuyum. Sizin Almanya’daki göçmen Türk işçileriyle çok yakın ilişkileriniz olduğunu biliyorum. Bu bağlamda dün Türk göçmen işçileri olarak adlandırılan bugün 4 üncü 5 inci kuşakları Almanya’da Alman toplumuyla iç içe yaşayan, Almanya’da birçok alanda varlıklarını ispatlamış, Alman toplumuyla bütünleşmiş Türk varlığının geldiği noktadan bakacak olursak, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girme çabalarını nasıl değerlendirirsiniz? Sizce Türkiye Avrupa Birliği’nde bir üye olarak yer alacak mı? Yoksa bu bir oyalamadan mı ibaret? Bugün gelinen noktada, Türkiye’deki gelişmeleri de düşünerek bize ne söyleyebilirsiniz?

Johann Strauss:

Bu birkaç soruyu şöyle cevaplandırayım. Mesela Almanya’daki Türklere gelince bence yani bir nevi gerileme oldu. Uyum hızı çok azaldı. Sebebi, yeni medyanın tesiridir. Eski nesil mesela günde belki yarım saat radyoda bir Türk yayını dinleyebilirdi. Şimdi hemen hemen bütün aileler Türk televizyonlarını seyrediyorlar. Demek ki bu bakımdan, dil bakımından bugünkü nesil Türkiye’ye daha yakın. Ama tabii uyum için bu iyi bir gelişme değil. Biz gelecekte bambaşka bir durumda bulunacağız. Yani eski tip göç kalmayacak. Bizim Avrupa birleşik bir Avrupa’da herhangi bir ülkeden gelen insanlarla buluşacağız. Bugünkü Türkiye tabii pek çok bakımdan Avrupa birliğine girmeye hazırdır. Bugünkü Türkiye herhalde bugünkü Bulgaristan’dan daha gelişmiş. Eminim ki pek uzak olmayan bir gelecekte Türkiye Avrupa Birliği’nin bir üyesi olacaktır. Tabii yani Türkiye’deki gelişmelere gelince ben bir siyaset adamı değilim. Tabii birçok kesimde hâlâ reform yapılmaya ihtiyaç vardır. Ama istikamet bellidir.

Ali Büyükaslan:

Sayın Strauss, bu güzel sohbet için, bizimle değerli görüşlerinizi paylaştığınız için çok teşekkür ediyorum. Ben sizi tanımış olmaktan dolayı çok mutluyum. Değerli bir bilim adamının, son derece samimi, güler yüzlü, candan bir bilim adamının yanında, onunla birlikte çalışıyor olmaktan dolayı, kendisinden bir şeyler öğreniyor olmaktan mutluyum. Size sağlık ve sıhhat dolu günler diliyorum. Yüzünüzden tebessüm, gönlünüzden mutluluk eksik olmasın. Teşekkür ediyorum.

Johann Strauss:

Ben de teşekkür ediyorum.

DEĞERLENDİRME

Türk dilinin Fransa'da öğretimine ayrılmış yaklaşık 40 yıllık ömrü geride bıraktığı kayda değer katkılar ve kendisine çok değer veren öğrencilerinin yanında, Madam Erikan Fransa'da Türkçenin ve Türk kültürünün tanınmasında oldukça etkin bir rol oynamıştır. Bugün eğer Türkçe Fransa'da bazı bölgelerde yaşayan yabancı diller arasında liselerde tüm öğrencilerin İngilizce, Almanca, İspanyolca gibi seçebilecekleri bir yabancı dil olarak yer alıyorsa kendisinin katkısı inkâr edilemez.

Nitekim Fransa ve Türkçe denince akla gelen en büyük dilcilerden Louis Bazin'in öğrencisi olma ayrıcalığını ifade ederken aslında, bizce kastettiği sadece bu ayrıcalık değil, Türkçeyi ondan en güzel şekliyle öğrenmiş olmanın mutluluğu ve dile hâkimiyetin ayrıcalığı idi.

Nitekim bugün bile, emekli olmasına rağmen, Paris'te üniversite düzeyinde Türkçe denildiğinde akla ilk gelen isimlerden olma özelliğini korumaktadır.

Öyle ki bugün onun yetiştirdiği Fransız öğrenciler, üniversitede kendisinden aldıkları Türkçe öğrenimiyle Fransa'da Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Türkçe öğretmenliği yapmaktalar, Fransa'nın yabancı politikaları doğrultusunda Türkçeyi Fransız öğretmenler de öğretebilmektedirler. Bu bizler için bir bilgi olmanın ötesinde bizzat tanık olduğumuz, yaşadığımız gerçektir.

Fransa'da, Bakanlıklar arası ortak kültür komisyonunca görevlendirildiğimiz 2005-2009 yılları arasında yaptığımız gözlemler ve Madam Erikan ve onun gibi daha niceleriyle yaptığımız görüşmeler bize, ülkemizde BİR YABANCI DİL TÜRKÇE ÖĞRETİMİ politikamızın olmayışı gerçeğini yüzümüze vuruyordu.

Bu büyük düşünen ulusların ihmal edebileceği bir gerçek olmasa gerek.